

Školní pedagogika

Téma 7: Učitel jako aktér výuky

inspirace pro zpracování tématu

Obsah prezentace

- Vymezení tématu: Učitel jako příslušník profese
- Ústřední myšlenka: - učitel je reflektivní praktik } (ke zpracování
rozvíjející své profesní kompetence v „základním“
rozsahu)
- Další inspirace pro rozpracování
- historie profese ← (ke zpracování
v „rozšířeném“
rozsahu)
- modely profesní dráhy
- vlastní reflexe
- Závěr: **pointa**
- Studijní literatura

Učitel jako reflektivní praktik

Sledujeme historický posun v chápání role učitele:

- od „nějakého dospělého“ (vysloužilí vojáci, kantoři)
- přes „úředníka pro výuku“ (který plní zadání státu)
  - řídícího se předepsanou metodikou
- k „reflektivnímu praktikovi“ (profesionál, příslušník profese)
  - systematicky rozšiřující své zkušenosti a vědění
  - požívající vysokou míru autonomie v plánování a organizaci výuky
  - (pojem *reflective practitioner* zavedl americký filosof Donald. A. Schön)

Učitel jako reflektující praktik

reflexe v akci (angl. reflection in action)

- pojem odkazuje k učitelskému promýšlení během výuky, neustálému zvažování dalšího postupu, mikrorozhodování, rychlému hodnocení situačních aspektů výuky

reflexe po akci (angl. reflection on action)

- pojem odkazuje k ohlédnutí se poté, co výuka skončila, ke strukturovanému zpětnému přemýšlení o míře
  - dosažení cílů,
  - zvládnutí organizace,
  - způsobech navázání v další výuce

(Profesní) kompetence učitele

V. Švec (1999)

1. Kompetence ke vzdělávání a výchově

1. Psychopedagogická kompetence – orientovaná na učení žáků a proces výchovy
2. Komunikativní kompetence – umožňující účinné komunikace se žáky
3. Diagnostická kompetence – diagnostika v širokém smyslu slova

2. Osobnostní kompetence

3. Rozvíjející kompetence

1. Adaptivní kompetence – orientace ve společenských změnách
2. Informační kompetence – zvládnutí moderních technologií
3. Výzkumná kompetence – kompetence systematicky poznávat vlastní činnost
4. Seberefektivní kompetence – schopnost reflektovat svou činnost
5. Autoregulativní kompetence – schopnost zdokonalovat vlastní dovednost

Švec, V. (1999). *Pedagogická příprava budoucích učitelů*. Brno: Paido.

klíčové dovednosti učitele

Ch. Kyriacou (1991)

- plánovací dovednosti, umožňující připravit vyučovací hodinu, tj. např. vymezit výukové cíle, zvolit vhodné prostředky ke splnění cílů, apod.
- realizační a řídicí dovednosti, zajišťující účinnou pedagogickou komunikaci v hodině
- dovednosti přispívající k vytváření a rozvíjení příznivého klimatu ve třídě
- dovednosti nezbytné k udržení kázně ve třídě a k řešení výchovných situací
- diagnostické dovednosti, umožňující kontrolovat a hodnotit učební činnosti žáků
- autodiagnostické dovednosti, spočívající v sebehodnocení učitelovy pedagogické činnosti

Kyriacou, Ch. (1991). *Klíčové dovednosti učitele*. Praha: Portál.

Podobné pojetí je zpracováno s oporou o pojem *profesních činností učitele* (Vašutová, 2004; ve studijní literatuře)

Učitelství sebezpyt

- Co Vás na učitelství baví či přitahuje?
- Co je podle vás na učitelské práci těžké či nejtěžší?
- Na kterého svého učitele (svou učitelku) ze „žákovské“ minulosti vzpomínáte a proč? Čím byl charakteristický/á?
- Které jsou podle vás vlastnosti dobrého učitele; které z nich jsou klíčové?
- Připustíme-li, že existují lepší a horší učitelé: v čem konkrétním je podle vás mezi nimi rozdíl?
- Jak se podle vás pozná (projevuje) učitel expert?

K ukončení předmětu „v základním rozsahu“ je žádoucí:

- osvětlit své porozumění pojmu *reflektující praktik*
- umět charakterizovat a zdůvodnit profesní kompetence
- umět nahlédnout své vlastní pojetí učitelství
a role učitele jako aktéra výuky

K ukončení předmětu „v rozšířeném rozsahu“, tj. ke zkoušce je navíc např.:

- reflektovat výchovné aspekty školního vzdělávání
- orientovat se v aktuálním pohledu na otázky kázně

Role třídního učitele

Koordinační a integrační funkce třídního učitele:

- zřetel k vývoji jednotlivých žáků i žákovského kolektivu jako celku,
- co nejužší a nejdůvěrnější kontakt se žáky své třídy, založený na oboustranné ochotě ke spolupráci,
- pozitivní vztah k žákům,
- péče o rozvoj individuality každého žáka,
- permanentní stimulace a posilování aktivity, iniciativy, samostatnosti a tvořivosti žáků,
- spolupráce s rodinou žáka.

doc. Soňa Hermochová, <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/9869/jak-byt-dobry-tridni-ucitel.html/>

Komunikace při prevenci a řešení vztahových potíží

Kázeň (jako vědomé dodržování norem)

funkce kázně – (individuální a sociální)

orientační (kázeňské normy ukazují, co je dobré, správné, hodnotné)

bezpečnostní (ochrana před násilím ze strany spolužáků)

výkonová (zvyšování účinnosti školní práce)

hygienická (ochrana před škodlivými vlivy, včetně drog)

ekonomická (ochrana před vandalismem, krádežemi)

prognostická (ochrana před budoucí kriminální dráhou)

Faktory podílející se na vzniku nežádoucího chování:

1. biologické faktory (osobnostní charakteristiky žáka)
2. sociální faktory (charakteristiky prostředí)
3. situační faktory (okamžitá atmosféra)

PEN, 211–215

Řešení kázeňských problémů

1. Snažit se poznat situaci tak, jak ji vidí a cítí ten, kdo se v ní ocitl
  - (rozumět situaci z perspektivy akterů)
2. Zkoumat souvislosti vzniklé situace
  - (rozumět souvislostem)
3. Můžeme si vyžádat informace od jiných lidí
  - (rozumět komplexitě)
4. Celou dobu být pozornými a vnímavými posluchači
  - (empatické porozumění)

Obst (Kalhous, Obst, 2002, s. 396)

Šikana

agresivní, manipulativní chování, kterým si agresor zjednává a udržuje převahu nad obětí působením fyzických či psychických útrap

Stadia šikany (Kolář, 1997)

1. **Ostrakismus** – mírné, převážně psychické formy násilí, které se dějí žákům na okraji skupiny. Jedná se o neoblíbené a neuznávané vrstevníky, na jejichž účet se dělají „drobné legrácky“ přinášející uvolnění a zpestření běžného školního dne.
2. **Fyzická agrese a přitvrzování manipulace** – ve skupině stoupá napětí, které se ventiluje přes ostrakizované děti (slouží třídě jako hromosvod nálad).
3. **Vytvoření jádra** – vytvoření skupinky agresorů, kteří systematicky šikanují nejvhodnější oběti.
4. **Většina přijímá normy agresorů** – vede k tlaku ke konformitě.
5. **Totalita** – dokonalá šikana. Normy agresorů jsou všemi přijaty a respektovány.

Metodický postup pro vyšetřování šikany: rozhovor s informátory a oběťmi
nalezení svědků
rozhovory se svědky
zajištění ochrany obětem
rozhovor s agresory

PEN, 218–219

Hlavní pointu tohoto tématu lze shrnout takto:

V literatuře se objevují rozličné popisy profesních (učitelských) dispozic (kompetencí, dovedností, znalostí) i profesních činností učitelů. Shodují se ale na tom, že učitelská expertnost se projevuje ve zvládnání:

- a) plánování výuky (stavějící na znalosti kurikula a diagnostice žákovských dispozic),
- b) realizace výuky (utváření příznivého učebního prostředí),
- c) reflexe výuky (poskytování hodnotné zpětné vazby žákům) a
- d) sebereflexe (reflexe vlastní práce).

Každý učitel zároveň skrze tuto reflexi neustále hledá svou *vlastní* cestu k zlepšování svého profesního jednání (ve školní třídě).

Doporučená studijní literatura

Základní

Průcha, J. (2002). *Učitel: současné poznatky o profesi*. Praha: Portál .

- minimálně kap. 2 (Charakteristiky učitelské profese)

Janíková, M., & Lukas, J. (2009). Učitel – kvalifikace a profesní vývoj. In Janíková, M. et al. *Základy školní pedagogiky* (s. 71–82). Brno: Paido.

- kapitola v jednom ze tří základních doporučených zdrojů

Průcha, J. (2010). Populace českých učitelů. In Průcha, J. (ed.), *Pedagogická encyklopedie* (s. 396–401). Praha: Portál.

- heslo v PEN, příp. další hesla k učitelům a asistentům (s. 402–429)

Rozšiřující

Bendl, S. (2011). *Školní kázeň v teorii a praxi*. Praha: Triton.

Švec, V. (2002). *Cesty k učitelské profesi: utváření a rozvíjení pedagogických dovedností*. Brno: Paido.

Hrabal, V., & Pavelková, I. (2010). *Jaký jsem učitel*. Praha: Portál.